

УДК 658.155:338.124.4

JEL Classification Code: D24

Круш Н.П.

*кандидат економічних наук Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Мурін О.О.

*студент ФММ, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,*

НАПРЯМИ ТА РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Стаття присвячена питанням виявлення напрямів та резервів підвищення прибутковості діяльності вітчизняних підприємств в умовах невизначеності. На основі аналізу наукової літератури виявлено та систематизовано фактори екзогенного та ендогенного характеру, що впливають на прибутковість діяльності підприємств. У їх структурі виділено ті, що формують умови невизначеності та загрози системного характеру для вітчизняних підприємств. На основі даних щодо фінансових результатів діяльності визначено, що погіршення умов ринкової кон'юнктури та соціально-політична дестабілізація стали одночасно і умовою зниження прибутковості і чинником, який змусив вітчизняні підприємства удосконалювати систему управління нею. На основі цього надано прикладні науково обґрунтовані рекомендації щодо подальшої раціоналізації даної системи, а також напрямів і резервів зростання прибутковості в умовах, що склались у структурі національного господарства. Серед них виділено ті, що забезпечують ефективне формування, розподіл та використання прибутку соціального, фінансово-економічного, нормативного, екологічного, техніко-технологічного і організаційно-управлінського характеру.

Ключові слова: прибутковість діяльності підприємства; прибуток; рентабельність; резерви зростання; витрати.

Постановка проблеми. Ефективність роботи підприємств безпосередньо залежить від фінансово-економічних результатів їхньої діяльності, які при нормальному функціонуванні характеризуються абсолютними та відносними показниками прибутковості. Від їхньої динаміки залежать умови подальшого розвитку підприємств, виконання ними їхніх функцій у структурі економіки країни. В той же час, досягнення підприємствами необхідних фінансово-економічних результатів діяльності забезпечується засобами управління прибутковістю у відповідних умовах середовища їхнього функціонування. І саме від того, на скільки раціонально буде сформовано систему та механізми управління, проаналізовано наслідки управлінських рішень, виявлено напрями та резерви зростання прибутковості в умовах мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища, визначено інструменти їхньої реалізації залежить конкурентоспроможність та життєздатність не лише самих підприємств, а і господарських систем, у межах яких вони функціонують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання прибутковості підприємства досліджені та висвітлені у науковій літературі значною кількістю науковців, зокрема І.А. Бланка, С.Ф. Покропивного,

С.В. Зазанської, В.Д. Базилевича та інших. Проте, для вітчизняних підприємств питання виявлення напрямів та резервів зростання прибутковості набуває особливої актуальності в сучасних умовах, що характеризуються соціально-економічною, політичною нестабільністю, соціально-культурною напруженістю і зростанням загроз системного характеру. Це вимагає виявлення та систематизації напрямів і резервів підвищення рівня прибутковості їхньої діяльності в умовах невизначеності.

Мета. Виявити та систематизувати напрями і резерви підвищення прибутковості діяльності вітчизняних підприємств в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своєю сутністю прибутковисть – це складна і багатогранна економічна категорія. На формування прибутку та забезпечення прибутковості діяльності підприємств впливає низка чинників екзогенного та ендогенного характеру. Насамперед, таких, як: умови організаційно-економічного, нормативно-правового забезпечення фінансово-господарської діяльності, сфера діяльності, галузева приналежність, структура внутрішніх і зовнішніх витрат, стан конкуренції, політична ситуація в країні, купівельна спроможність споживачів тощо. Більше того, забезпечення прибутковості діяльності значною мірою визначається також і формою власності на засоби виробництва та загальним рівнем розвитку ринкових відносин. У таблиці 1 систематизовано основні екзогенні та ендогенні фактори впливу на прибутковість діяльності підприємств.

Таблиця 1 – Зовнішні та внутрішні фактори впливу на прибутковість діяльності підприємств

Зовнішні:	Внутрішні:
<ul style="list-style-type: none"> - система оподаткування; - державне регулювання цін; - нормативні документи галузі, в якій працює підприємство; - умови та ставки кредитування; - природні умови; - транспортні умови; - інфраструктура ринку; - рівень інфляції; - політична ситуація; - сформована ринкова інфраструктура та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - система менеджменту підприємства та забезпечення діяльності; - політика роботи з ринковими контрагентами; - система бюджетування; - структура бізнес-процесів підприємства та їх взаємоузгодженість; - маркетингово-збутова (зокрема, цінова) політика; - масштаби діяльності (кількість та номенклатура продукції, ціни, управління наявними та потенційними ринками); - обсяг та характеристика витрат обігу; - якість процесів та продукції (послуг); - якісні та кількісні параметри системи менеджменту і персоналу; - політика управління ресурсами; - соціальні, матеріальні умови праці та побуту та ін.

Джерело: уточнено автором на основі [1]

Визначимо тенденції прибутковості діяльності вітчизняних підприємств. Для цього розглянемо, насамперед, обсяги їхнього чистого прибутку в динаміці. З рис. 1 видно, що динаміка чистого прибутку є нестабільною. Протягом 2011-2017 рр. підприємства України отримували як збиток, так і прибуток. Можна спостерігати, що з 2011 по 2012 рік включно фінансовий

результат підприємств був додатнім, тобто підприємства отримали прибутки у розмірі від 67797,9 млн. грн. у 2011 році до 35067,3 млн. грн. у 2012. В період з 2011 по 2013 розмір чистого прибутку зменшився майже на 86%, а у 2014 підприємства отримали збиток у розмірі 792771,4 млн. грн. [2].

Рисунок 1 – Чистий прибуток (збиток) вітчизняних підприємств за період 2011-2017 рр.

Джерело: Сформовано автором на основі [2]

З 2015 р. динаміка зростання чистого прибутку має зростаючий характер. У 2016 р. проти 2015 р. прибуток підприємств збільшився з 352980,4 млн грн. до 396745,4 млн грн., а вже в 2017 р. до 515460,6 млн грн. Показники збитків показують позитивну динаміку до їхнього зменшення. Якщо в 2016 р. збитки скоротились з 726496,4 млн грн. до 367040,4 млн грн., то в 2017 р. збитки зменшилися ще на 20332,6 млн. грн – до 346707,8 млн грн.

Данні тенденції спричинені умовами економічної кризи та військово-політичної нестабільності, які існують в Україні протягом останніх років. Внаслідок подій кінця 2013 року розпочалося значне зниження рівня прибутковості українських підприємств, яке в 2014 році було підсилено військовими діями на території нашої держави. Вже з 2015 р. спостерігається покращення, проте ситуація все ще характеризується нестабільністю та наявністю загроз системного характеру. Фінансовий результат був ще від'ємним і розмір збитків становив 373516,0 млн. грн., але це вже було майже наполовину менше, ніж у 2014 році. Частка підприємств, що отримали прибуток становила 73,7%. Загальна сума чистого прибутку українських підприємств у 2017 році становила 168753 млн. грн. Проте лише 72,4% суб'єктів господарювання отримали прибуток, решта 27,6% підприємств зазнали збитків. Для порівняння, – у 2016 р. кількість прибуткових підприємств становила 73% (табл. 2).

Протягом 2017 р. відбулися позитивні зрушення в українському бізнесі. Так, за підсумками аналізованого періоду, одними з найприбутковіших залишаються підприємства сільського господарства (показник прибутків становив +68858,5 мільйонів гривень). Також показала зростання прибутку професіона, наукова та технічна сфери діяльності. Відбулось суттєве зростання показників прибутковості у 2017 році компаній, які займаються фінансовою та страховою діяльністю, а також компанії інформаційної та телекомунікаційної сфер. Проте, у цілому все ще майже 30% українських підприємств є збитковими. Найбільша частка підприємств, які є збитковими

припадає на такі види економічної діяльності, як: операції з нерухомим майном, будівництво, тимчасове розміщування й організація харчування та ін. [3].

Таблиця 2 – Частка збиткових вітчизняних підприємств за період 2011-2017 рр.

Вид економічної діяльності	Підприємства, які одержали збиток, %		
	2015	2016	2017
Сільське, лісове та рибне господарство	11,6	12,3	13,8
Промисловість	27,4	27,5	28,6
Будівництво	29,2	29,6	29
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	24,3	24,6	25,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	29,5	28,9	28,9
Тимчасове розміщування й організація харчування	28,4	28,6	30,7
Інформація та телекомунікації	29,6	32	32,3
Фінансова та страхова діяльність	37,5	37,7	37,2
Операції з нерухомим майном	39,9	40,4	38,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	31	32,1	32,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	31,3	31,1	32,3
Освіта	29,3	33,6	35,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	31,1	31,2	35,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	37,7	39	39,7
Надання інших видів послуг	28,1	28,1	32,4
Усього	26,7	27	27,6

Джерело: Сформовано автором на основі [3]

В той же час, з урахуванням втрати частини ринків збуту та сировини, необхідністю часткової переорієнтації на нові, а також посиленням конкуренції на внутрішньому ринку за рахунок зростання імпорту від нових торговельних партнерів та впливу інших факторів економічного, політичного, соціального характеру для збереження тенденцій зростання прибутковості і ефективного використання прибутку у процесі господарської діяльності вітчизняні підприємства мають розглядати прибутковість як стратегічний керований об'єкт, який доцільно планувати та прогнозувати, здійснювати його облік та аналіз, регулювання і контроль, мотивацію.

На наш погляд, процес управління прибутком підприємств повинен відбуватися у такій послідовності, щоб забезпечувати реалізацію головної мети і основних завдань такого управління, тобто

систематичності підготовки, оцінки, відборну та реалізації альтернативних управлінських рішень з усіх питань його формування, розподілу та викоринстання. При цьому варто врахувати, що системна управління прибутковістю може функціонувати тільки за наявності відповідних даних, на основі яких можна налагодити постійний моніторинг процесу формування прибутку; оцінювати рівень операційного та валового прибутку; аналізувати чинники впливу на обсяг прибутку, формувати на цій основі систему антикризових заходів. Джерелами інформації у даному разі повинні бути дані маркетингового аналізу, бухгалтерського та управлінського обліку [4], аналітичні звіти Міністерства фінансів, Державної служби статистики, Національного Банку України та ін.

З урахуванням виявлених тенденцій основними завданнями управління формуванням прибутку вітчизняних підприємств є: забезпечення максимізації його розміру, що формується і який відповідає ресурсному потенціалу та ринковій кон'юктурі; забезпечення оптимальної пропорційності між рівнем прибутку, що формується, та допустимим рівнем ризику; забезпечення високої якості прибутку, що формується; забезпечення постійного збільшення ринкової вартості підприємства; підтримка конкурентоспроможності у довгостроковому періоді; забезпечення ліквідності підприємства та його платоспроможності; підтримка інвестиційної привабливості [5, с. 238] у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах.

Найважливішим господарським процесом з цих позицій є розподіл і викоринстання прибутку, що в свою чергу забезпечує як покриття потреб підприємців, так і формування доходів держави. Розподіл прибутку повинен бути побудований таким чином, щоб сприяти підвищенню ефективності виробництва, стимулювати розвиток нових форм господарювання, забезпечувати підвищення продуктивності праці та взаємоузгодження інтересів усіх зацікавлених сторін. Так, надзвичайно важливим є те, що прибуток захищає підприємства від загроз банкрутства, отримання стабільного прибутку дає змогу регулярно виплачувати дивіденди інвесторам, що формує позитивний імідж підприємства та в результаті дає змогу залучити нових інвесторів, збільшити власний капітал. Він виступає і джерелом забезпечення соціального добробуту.

Можливими напрямками викоринстання чистого прибутку є фонди спеціального призначення (резервний фонд, фонд розвитку виробництва, фонд виплати засновникам (власникам), фонд споживання), оплата штрафних санкцій, відрахування на благодійні заходи, погашення цільового кредиту тощо. Тобто прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства, служить не тільки джерелом фінансування виробничого і соціального розвитку, а також матеріального заохочення робітників, але і викоринстовується у випадках порушення підприємством чинного законодавства для сплати різних штрафів і санкцій.

Однією із найважливіших проблем розподілу прибутку є оптимальне співвідношення частки прибутку, що акумулюється в доходах бюджету і залишається в розпорядженні підприємства. Економічно обґрунтована системна розподілу прибутку повинна гарантувати виконання фінансових зобов'язань перед державною і максимально забезпечити виробничі, матеріальні та соціальні потреби підприємства [6].

Управління розподілом та використанням прибутку доцільно здійснювати поетапно (рис. 2).

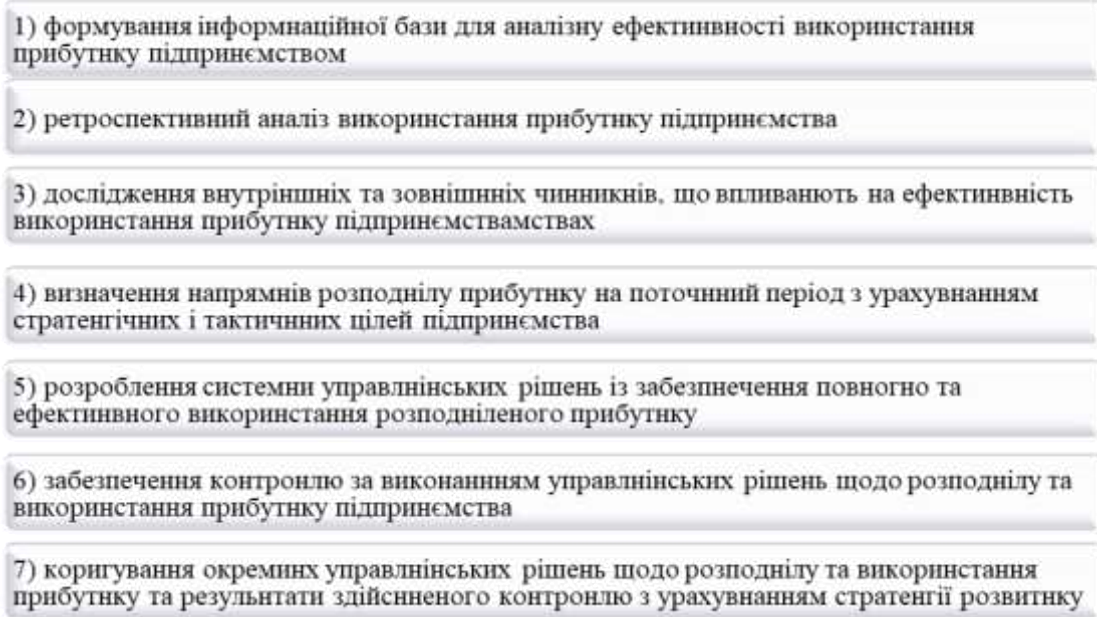

Рисунок 2 – Етапи управління розподілом та використанням прибутку підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [6; 8]

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що зростання прибутковості діяльності підприємств залежить і від своєчасної оцінки та аналізу, врахування у своїй діяльності тенденцій зовнішнього середовища, і від вміння швидко та найбільш оптимально використовувати виявлені умови та резерви зростання прибутковості. Серед останніх зростання прибутковості діяльності підприємств може бути досягнуте за таких умов та на основі таких використання резервів, представлених на рис. 3.

Слід відмітити, що збільшення обсягу та реалізації продукції (послуг) приводить до пропорційного збільшення прибутку за умови, що продукція (послуги) є рентабельними. Але збільшення прибутку на підприємстві тягне за собою й збільшення відрахувань до державного бюджету.

Собівартість продукції (послуг) і прибуток пов'язані між собою, оскільки зниження собівартості призводить до відповідного зростання суми прибутку і навпаки. Зниження собівартості продукції є найважливішим фактором зростання прибутку.

У зниженні собівартості продукції найбільш повно відбивається економія матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, якими

розпоряджається підприємство. Максимальна мобілізація резервів собівартості продукції є важливою умовою ефективного функціонування підприємства [7, с. 254]. На витрати виробництва та реалізацію продукції впливають всі чинники витрат, виражені у грошовій формі, а саме: основних фондів, сировини, матеріалів, палива, енергії, трудових ресурсів. Це найважливіший внутрішньовиробничий показник, який впливає на збільшення прибутку підприємства. Звідси визначається й основне завдання підприємства для збільшення прибутку – визначити оптимальне співвідношення між витратами та доходами, що є найважливішою умовою ефективної діяльності підприємства.

Рисунок 3 – Резерви зростання прибутковості діяльності підприємств
Джерело: сформовано автором на основі [6; 8]

Важливе значення у боротьбі за зниження витрат та підвищення прибутку має дотримання раціонального режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства. Зокрема, мова іде про контроль за рівнем витрат та формуванням ринкової ціни, тарифів і розцінок в умовах інфляції на основі ситуативного підходу у короткостроковому періоді, уникнення проектів, які мають значний термін окупності, зменшення рівня імпортозалежності від джерел сировини.

Впровадження досягнень науково-технічного прогресу на підприємстві, а саме впровадження нової техніки, удосконалення технології, впровадження прогресивних матеріалів, підвищення ефективності використання трудових ресурсів, їх вмінь, знань, навичок та компетенцій тощо дозволить значно знизити витрати виробництва, а також собівартість продукції і цим самим збільшити прибуток. Резервом

зростання прибутку промислових підприємств є підвищення якості продукції (послуг), що виробляється.

Важливу роль у підвищенні прибутку відіграє маркетинг. Практика показує, що багато видів нової продукції не може знайти покупця на ринку без хорошої організації маркетингу, і тому підприємствам для збільшення обсягів реалізації продукції і, як наслідок, збільшення прибутку слід більше уваги приділяти маркетинговій політиці підприємства. Зокрема, під час пошуку оптимальної ціни підприємство виходить з припущення, що метою діяльності є максимізація прибутку. Причому відомо, що часто вплив ціни на прибуток є значно більшим, ніж вплив інших чинників, таких як обсяг продажів, рівень витрат тощо. Для збільшення обсягу отриманого прибутку підприємствам необхідно застосовувати правильну цінову політику. При цьому завдання цінової політики мають відповідати ринковим цілям компанії. Не менш важливого значення набуває при цьому і вибір найбільш оптимальних каналів просування продукції та обґрунтування маркетингових бюджетів.

Отже, значним резервом зростання прибутку є скорочення умовно-постійних витрат та збільшення обсягу виробництва. А для ефективного функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин найбільше значення має виявлення резервів збільшення обсягу продукції, зниження собівартості та ріст прибутку. Не менш важливого значення набуває формування дієвої системи та політики управління прибутковістю, взаємоузгодження стратегій та політик управління підприємством на всіх рівнях (загальнокорпоративному, бізнес-одиноць, функціональному та операційному), підвищення ефективності процесу бюджетування, посилення роботи у напрямку пошуку вітчизняних джерел інвестування, забезпечення зростання рівня компетенцій персоналу та менеджменту, підвищення ефективності управління повним циклом руху ресурсів та їхнього використання, удосконалення системи нормування та політики якості та ін.

Висновок. У процесі дослідження обґрунтовано, що розподіл і використання прибутку є найважливішим господарським процесом, який забезпечує не лише забезпечує покриття потреб підприємців і формування бази для подальшого розвитку, а і формує умови до підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності, інтеграції соціально-економічних процесів на рівні підсистем більш високого рівня.

Виявлено, що умови кризи змусили вітчизняні підприємства удосконалювати процес управління прибутковістю діяльності, використовуючи системний підхід, виявляти та реалізувати відповідні напрями і резерви її зростання. В той же час, з урахуванням динаміки факторів зовнішнього середовища (інфляційні процеси, скорочення інвестицій в Україну, нестабільність політичної та економічної ситуації, падіння купівельної спроможності та ін.), особливостей трансформації внутрішнього середовища діяльності, можна говорити про наявність загроз системного характеру. Саме тому підприємствам варто продовжувати удосконалювати систему управління прибутковістю, більш раціонально

підходити до виявлення та реалізації резервів її зростання з урахуванням можливостей та цілей діяльності.

Обґрунтовано, що оскільки прибуткове функціонування підприємства є результатом грамотного та умілого управління всім комплексом факторів, що впливають на результати їхньої діяльності, система управління прибутковістю повинна виходити з необхідності використання усієї сукупності резервів та напрямів зростання прибутковості у ланцюгу цінності та вартості, тобто охоплювати основні, допоміжні і бізнес-процеси розвитку. З метою мінімізації негативного впливу факторів середовища діяльності запропоновано основні резерви зростання прибутковості підприємств.

У сукупності обґрунтовані напрями і резерви охоплюють організаційно-управлінські, нормативні, соціальні, фінансово-економічні, техніко-технологічні та екологічні складові підвищення рівня прибутковості діяльності вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Блонська В.І. (2010) 'Стратегічне управління прибутком підприємства', *Науковий вісник НЛТУ України*, 20.5., С. 145 –152.
2. Державна служба статистики України (2011-2017) *Чистий прибуток (збиток) вітчизняних підприємств за період 2011-2017 рр.*, <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>: Державна служба статистики України.
3. Державна служба статистики України (2011-2017) *Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності (2010-2017)*, <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>: Державна служба статистики України.
4. (2019) *Роль і місце прибутку в економіці підприємства*, Available at: <http://www.uaeconomic.com/ulens-1956-1.html> (Accessed: 10.05.19).
5. Бланк І.А. (2005) *Управління прибутком підприємства*, Москва: Фінанси й статистика.
6. (2019) *Теоретичні концепції аналізу прибутку підприємства*, Available at: <http://www.finalearn.com/lifers-3-1.html> (Accessed: 08.05.19).
7. Кондратюк О.М., Школа О.В. (2010) 'Синергія інформації в управлінні витратами підприємства', *Держава та регіони*, 6, С. 253-255.
8. Куцик В.І., Бовсуновська В.О. (n.d.) 'Удосконалення управління прибутком на підприємстві', [Online]. Available at: http://www.nbuiv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Torg/2009_10/04.pdf).

Круш Н.П.

кандидат економічних наук, КПІ ім. Ігоря Сикорського

Мурин А.А.

Студент ФММ КПІ ім. Ігоря Сикорського

НАПРАВЛЕНИЯ И РЕЗЕРВЫ УВЕЛИЧЕНИЯ ПРИБЫЛЬНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Статья посвящена вопросам выявления направлений и резервов повышения доходности деятельности отечественных предприятий в условиях неопределенности. На основе анализа научной литературы выявлены и систематизированы факторы экзогенного и эндогенного характера, влияющие на прибыльность деятельности предприятий. В их структуре выделено те, что формируют условия неопределенности

и угрозы системного характера для отечественных предприятий. На основе данных о финансовых результатах деятельности определено, что ухудшение условий рыночной конъюнктуры и социально-политическая дестабилизация стали одновременно и условием снижения доходности, и фактором, который заставил отечественные предприятия совершенствовать систему управления ею. На основе этого предоставлено прикладные научно обоснованные рекомендации по дальнейшей рационализации данной системы, а также направлений и резервов роста прибыльности в условиях, которые сложились в структуре национального хозяйства. Среди них выделены те, которые обеспечивают эффективное формирование, распределение и использование прибыли в социальной, финансово-экономического, нормативного, экологического, технико-технологического и организационно-управленческого характера.

Ключевые слова: прибыльность деятельности предприятия; прибыль; рентабельность; резервы роста; расходы.

Krush N.P.

PhD of Economics Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Murin O.O.

Student FMM Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

DIRECTIONS AND RESERVES FOR IMPROVEMENT OF ACQUISITIONS OF DOMESTIC ENTERPRISES IN UNDERSTANDING CONDITIONS

The article is devoted to issues of identifying directions and reserves for increasing the profitability of domestic enterprises in uncertain conditions. On the basis of the analysis of scientific literature, factors exogenous and endogenous, which affect the profitability of enterprises, are identified and systematized. In their structure, those who form the conditions of uncertainty and threats of a systemic nature for domestic enterprises are singled out. Based on data on financial performance, it has been determined that the deterioration of market conditions and socio-political destabilization have become both a condition for lowering profitability and a factor that has forced domestic enterprises to improve its management system. On this basis, applied scientifically based recommendations for the further rationalization of this system, as well as directions and reserves of profitability growth in the conditions that formed in the structure of the national economy. Among them are those that ensure the effective formation, distribution and use of profits in social, financial-economic, normative, environmental, techno-technological and organizational and managerial nature.

Keywords: profitability of enterprise activity; profit; profitability; growth reserves; expenses.

Круш Н.П.

kryshnk@ukr.net

Мурін О.О.

murin-aleksei@ukr.net